

UVOD

Na prvi mah nije baš uočljiva poveznica između ekumenizma i liturgije, kao ni uloga liturgije u razlazu kršćana, zbog čega je i nastala potreba ekumenizma. Ipak, kad se ozbiljnije analiziraju uzroci međusobnih razmimoilaženja različitih kršćanskih zajednica i povijesno razvijanje i umnažanje tih razilaženja, uočit ćemo da je liturgijska praksa jedan od glavnih uzročnika međusobnog udaljavanja pojedinih kršćanskih zajednica što će, na kraju, prouzročiti i raskol među njima. Konačan plod ekumenizma pak očitovat će se konačno u zajedničkoj liturgiji. Prema načelu izraženu izrekom: *Lex orandi – lex credendi* = Pravilo molitve je pravilo vjerovanja.

U tom duhu prvi dokumenat Drugoga vatikanskog sabora, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum concilium*, odmah na početku povezuje liturgiju i ekumenizam pa veli: „Budući da je Sveti sabor naumio ... promicati sve što god može pridonijeti jedinstvu sviju koji vjeruju u Krista te pojačati sve ono pomaže da svi budu pozvani u krilo Crkve, on smatra da njemu na poseban način pripada i briga oko obnove i njegovanja liturgije” (SC 1).

Zbog toga je dobro upozoriti na liturgijsku problematiku i voditi računa o njoj u svim ozbiljnijim ekumenskim pothvatima. Zasiurno će u procesu međusobnog približavanja i konačnog ostvarenja Gospodinove želje *da svi budu jedno*, glavnu ulogu odigrati Duh Sveti, ali nije zanemarivo ni ljudsko sudjelovanje u tom procesu u duhu poruke otaca prvog kršćanskog sabora u Jeruzalemu: *Svidje se Duhu Svetome i nama ... Uz dobru volju i poniznu iskrenost, do konačnoga ispunjenja Gospodinove želje, trebat će nam mnogo strpljivosti i dugotrajne žarke molitve.* Dobro je netko primijetio da se kroz vrata ekumenizma prolazi na koljenima vjerujući u Gospodinovo obećanje da je on stvarno prisutan tamo gdje su dvojica ili trojica sabrana u njegovo ime (Mt 18, 20). Naravno, to ne isključuje i druge razložne napore da se odjelotvori plemenita ekumenska ideja.

DATUM SLAVLJENJA USKRSA KAMEN SPOTICANJA

Vazmeno otajstvo Krista umrlog, pokopanog i uskrslog izvor je i središte kršćanskog bogoslužja što su ga kršćani obavljali svake nedjelje već u apostolsko doba. Tim su jedinstvenim bogoslužjem obnovljali otajstvo Krista umrla, pokopana i uskrsla. Prakticirali su to u prvi dan po suboti kroz cijeli godišnji krug. S vremenom se oformio Uskrs kao godišnja kršćanska pasha s vlastitim vremenom pripreme i svečanim završetkom. To se uvođilo postupno, a prva sačuvana svjedočanstva susrećemo u 2. stoljeću.

90

Uvođenje godišnje svetkovine Uskrasa donijelo je raznolikost liturgijske prakse i godišnjeg kalendara u nekim kršćanskim zajednicama te dosta žustre prepirke o tom pitanju. Kamen spoticanja bilo je shvaćanje na koji dan u godini treba slaviti Kristovu pashu – Uskrs. Prema Ivanovu evanđelju, Isus je umro u vrijeme *pripreme za Pashu* (Iv 19 31), a uskrsnuo je *prvoga dana u tjednu, rano ujutro* (Iv 20, 1). Židovi su slavili Pashu 14. nisana, tj. u noći prvog proljetnog punog mjeseca (uštapa). U shvaćanju smisla godišnje svetkovine Kristove pashe, neki su kršćani stavljali veći naglasak na Isusovu spasonosnu muku i smrt te prakticirali i preporučivali da se kršćanski Uskrs slavi svake godine 14. nisana bez obzira koji dan u tjednu bude dotične godine. Zbog toga su kasnije prozvani kvatrodecimani. Tom su krugu pripadali, uglavnom, kršćani Male Azije i Sirije. Za razliku od njih, većina kršćanskih zajednica na čelu s Rimom, promatrala je prvenstveno vrhunac Kristova spasonosnog otajstva u njegovu slavnom uskrsnuću od mrtvih i obnovljala to u prvi dan po suboti pa je, kao logičnu posljedicu tog shvaćanja, uvela i godišnju svetkovinu Isusova uskrsnuća na prvu nedjelju nakon prvog proljetnog uštapa. Sadržaj vjere je bio isti, ali je bio različit naglasak. Ipak, to je bilo dostatno da razmirice kulminiraju do pokušaja ekskomuniciranja suprotne skupine. Predvodnici su bili glasoviti biskupi: Polikarp iz Smirne i Polikrat Efeški s jedne strane, a pape Anicet i Viktor, s druge strane. I jedni i drugi pozivaju se na predaju naslijeđenu od apostola, iako se pozivaju na različite apostole. Spor je konačno razriješio Nicejski sabor 325. godine odlukom da se Uskrs slavi u prvu nedjelju nakon proljetnog punog mjeseca (uštapa). Tako se godišnji datum Uskrasa pomiče od 22. ožujka do 25. travnja i stvara skupinu tzv. pomičnih svetkovina u godini.

U određivanju godišnjeg datuma Uskrsa koristio se julijanski kalendar što ga je uveo Gaj Julije Cezar 45. godine prije Krista. Astronomsko izračunavanje dana proljetne ravnodnevce (ekvinocija) nije bilo u potpunosti precizno – kasnio je jedanaest minuta godišnje - pa je Uskrs po tom računanju kasnio toliko da je u vrijeme pape Grgura XIII. ustanovljeno da je proljetni ekvinoč bio 11. ožujka, odnosno deset dana zakašnjenja. Zbog toga je papa Grgur XIII. naredio da se tih deset dana jednostavno preskoči te da nakon 4. listopada 1582. odmah slijedi 15. listopada. Uz to je naredio da u prijestupnim godinama veljača ima 29 dana. Tako je stvoren novi, popravljeni kalendar, koji je po papi Grguru XIII. prozvan gregorijanski.

Trebalo je proći dugo vremena da gregorijanski kalendar, barem djelomično, prihvati i u većina nekatoličkih zemalja. Svepravoslavni kongres u Carigradu 1923. načelno je prihvatio gregorijanski kalendar izuzimajući datum godišnje svetkovine Uskrsa koji i dalje slijedi Julijanski kalendar. Iznimka je ortodoksna crkva u Finskoj. Tako kompromisno rješenje stvorilo je podvojenost u grčko-ortodoksnoj crkvi. Monasi na brdu Athos odbijaju do dana današnjega gregorijanski kalendar i slijede stari julijanski. Zbog toga se nazivaju palaiohimerolozi – starokalendarci. Slijede ih i još neke autokefalne Crkve, među njima i srpska, iako je u građanskom životu na snazi Gregorijanski kalendar. To je, zasigurno, veliki kamen spoticanja potpunom ekumenizmu.

U 19. st. je nastao snažan pokret za uvođenjem stalnoga godišnjeg kalendara za čitav svijet s prijedlogom da se Uskrs slavi u istu nedjelju početkom travnja. Time bi se izbjegla promjenljivost blagdana i liturgijskih vremena ovisnih o svetkovini Uskrsa. O tome se raspravljalo i za vrijeme zasjedanja Drugoga vatikanskog sabora te je o tome u dodatku liturgijskoj konstituciji *Sacrosanctum concilium* izjava da se „Sabor ne protivi da se za blagdan Uskrsa ustanovi određena nedjelja u gregorijanskom kalendaru, uz pristanak svih na koje to spada, a naročito braće koja su rastavljena od zajednice s Apostolskom Stolicom”. Papa Pavao VI. predlagao je da se Uskrs slavi u nedjelju nakon druge subote u travnju. Na Konferenciji o kalendaru u Aleppu 1997. iznesene su značajne smjernice o izračunavanju točna datuma proljetnog ekvinočija i uštapa na temelju astronomskih podataka kako bi se što više umanjile pogriješke. Ozbiljno uvažavanje svih tih podataka pomoglo bi približavanju svih kršćanskih Crkava i uspostavi zajedničkog datuma godišnje svetkovine Uskrsa.

EKUMENSKA USKLAĐIVANJA LITURGIJSKE PRAKSE

Ekumenska usklađivanja među kršćanskim Crkvama posljednjih desetljeća idu prvenstveno za tim da se usklade liturgijske forme kako bi bile stvarni izražaj zajedničke euharistijske vjere. U središtu su razmatranja sakrament krsta, euharistija i liturgijski službenici. Euharistijska praksa promatra se kao konkretna teologija vjere u euharistiju. Svjetsko vijeće crkava osamdesetih godina prošlog stoljeća pobrojilo je dijelove pojedinih slavlja koji su, više-manje, zajednički svim kršćanskim Crkvama, ali i naznačilo različitosti liturgijske prakse koja je nastala kao posljedice različitih kulturnih utjecaja pojedinih društava u kojima su živjeli kršćani različitih denominacija.

Ekumenski dokument Svjetskog vijeća Crkava o krstu, euharistiji i službenicima, nakon što potvrđuje ustanovu euharistije na Posljednjoj večeri, promatra značenje euharistijskog otajstva pa veli: „Euharistija je bitno otajstveni dar što ga Bog pruža u Kristu snagom Duha Svetoga. Svaki kršćanin prima taj dar spasenja po pričesti tijela i krvi Kristove. U euharistijskoj hrani, jedući kruh i pijuću vino, Krist garantira zajedništvo sa samim sobom. Tu je sam Bog na djelu dajući život tijelu Kristovu i preporučujući svakog sudionika”.

Nakon što je u spomenutom dokumentu očitovano da je blagovanje sakramentalni dar, nabrajaju se slijedeći vidovi toga slavlja: zahvaljivanje Ocu, uspomena na Krista, zazivanje Duha Svetoga, pričest vjernika, svečana gozba u kraljevstvu nebeskom. Malo je neobično da među te glavne vidove nije uvršteno i naviještanje Riječi Božje.

U izjavi međunarodne komisije, sačinjene od predstavnika luteranskih crkava i Katoličke crkve, godine 1978. prihvaćeni su svi gore nabrojani vidovi euharistijskog slavlja, a luterani su još naglasili da treba eliminirati misno slavlje bez sudjelovanja zajednice te više koristiti različite mogućnosti proglašavanja Božje poruke i obaveznu pričest pod objema prilikama. Katolici su isticali potrebu češće pričesti, aktivnije sudjelovanje cjelokupne zajednice te tješnju povezanost bogoslužja riječi i bogoslužja sakramenta.

Zanimljivo je usklađivanje liturgijske prakse s ortodoksnim kršćanima koji jako naglašavaju ulogu epikleze i očitovanja otajstva Presvetog Trojstva u liturgijskim slavljinama što može biti samo obogaćenje liturgijske prakse kod katolika. U zajedničkoj izjavi međunarodne teološke komisije za dijalog između katolika i pra-

voslavskih kršćana o otajstvu Crkve, Euharistije i Trojstva, očit je pomak prema naglasku na epiklezi koja je prisutna u svim dijelovima slavlja, a u nekim izravnije. Epikleza nije samo puko zazivanje Duha Svetoga u trenutku sakramentalne pretvorbe kruha i vina nego je to i molitva da bi pričest svih sudionika proizvela potpun učinak sjedinjenja s otajstvom što ga je Sin Božji objavio. Molitva i sakramentalna pričest oblik je sudjelovanja u Kristovu prinošenju Ocu. Potaknuta istočnjačkom teologijom epikleze, zapadna teologija treba više naglašavati ulogu Duha Svetoga u slavljenju Krisitove uspomene.

MOLITVENI OBRASCI ZA JEDINSTVO KRŠĆANA

Napredovanje ekumenske ideje i konkretni pothvati u tom smjeru stvorili su potrebu obogaćenja službenih misnih obrazaca s tom tematikom i u Rimskom obredu. Neki su oblici već postojali od davnine. U drevnoj sveopćoj molitvi na Veliki petak od deset predloženih proskih zaziva četiri su ekumenskog sadržaja: Za jedinstvo kršćana; za Židove; za vjernike nekršćane; za nevjernike koji iskreno slijede glas savjesti. Ta sveopća molitva Velikog petka prototip je i uzorak svih proskih molitava.

U Rimskom misalu obnovljenom prema smjernicama Drugoga vatikanskog sabora, 3. tipsko izdanje, uvrštena su tri misna obrasca za jedinstvo kršćana. U njima je naglašeno da Bog *skuplja raspršeno* i čuva sakupljeno. Zbog toga vjernici ponizno mole Boga da sve vjernike koji su krstom posvećeni *poveže cjelovitom vjerom i združuje vezom ljubavi*. Predslovlje doseže svoj vrhunac u svečanom ispovijedanju vjere da je Bog po Kristu izlio Duha Svetoga da u ljudima djeluje preko različitih darova, a svu Crkvu *ispunja vodi i ujedinjuje*. U tom duhu molimo u svečanom trenutku svake euharistijske žrtve da Bog *ne gleda na naše grijeha nego na vjeru svoje Crkve te da joj daruje mir i jedinstvo*. Tim je duhom prožet i drevni zaziv molitve vjernika *Bože, dar mir i jedinstvo svetoj Crkvi kršćanskoj!* Istog je duha i zaziv zborne ektenije u liturgiji Ivana Zlatoustog: *Za mir svega svijeta, za postojanost svetih Božjih crkava i za jedinstvo svijeta, pomolimo se Gospodu!*

Molitve u misama za jedinstvo kršćana popraćene su žarkom željom da *rastemo u ljubavi prema istini i ostvarujemo puno jedinstvo svih kršćana*. Ponizna otvorenost prema istini i hrabrost provođenja istine u konkretno življenje, preduvjet je uspješnosti svih ekumenskih nastojanja i uslišanja molitava.

U obrascima mise za različite potrebe za razmatranu ekumensku problematiku značajno je prvo predslavlje naslovljeno: *Crkva kroči na put jedinstva*. Krist je osnovao jednu Crkvu da sjaji kao znak Božje vjernosti što je On zauvijek obeća ljudima u Kristu. Tako Crkva Božja može u svijetu *razdiranom neslogama, zasjati kao proročki znak jedinstva i sloge*. Da bi to Crkva i stvarno postala katolici, slaveći euharistiju, mole Boga da *Crkvu čuva, ujedinjuje i ravna po svem krugu zemaljskom* (I. euh. molitva).

Iskrena i žarka molitva najučinkovitije je sredstvo nadvladavanja ekumenskog aktivizma koji promiče brze i atraktivne uspjehe. Nasuprot tome, Drugi vatikanski sabor je preporučio da je za uspjeh ekumenizma potrebno najprije „obraćenja srca i svetost života zajedno s privatnim i javnim molitvama za jedinstvo kršćana. A to, s pravom, možemo nazvati duhovnim ekumenizmom” (UR 8).